

KI ÍRJA MIROSLAV MADJER VERSEIT?

Az ötvenes évek elején a horvát lapokban és folyóiratokban megjelent egy új, fiatal költő: Miroslav Slavko Madjer. Finom, dallamos, lírai versei hamarosan ismertté tették. Több verskötete jelent meg, s a kritika mindig elismeréssel írt róla. Nemrég a zágrábi Zora Könyvkiadó kiadta *U čovjeku* című könyvét. Néhány verse magyar fordításban is megjelent már.

Idővel kitűnt, hogy Miroslav Slavko Madjer — nem egy költő, hanem kettő: Miroslav Madjer az egyik, és Slavko Madjer a másik. Slavko meghalt, Miroslav él. Ő összevonta a két nevet, s közös néven jelenteti meg saját verseit bátyja költeményeivel együtt. Sohasem jelöli meg, melyik vers az övé, melyik megboldogult bátyjáé. Ezt nem is tagadja, sőt egy tanulmányában kifejtette, hogy ő folytatja bátyja művét, ezért közölteti verseit az együttes néven.

Most, hogy legújabb kötete, az *U čovjeku* megjelent, Antun Šoljan, a zágrábi *Telegram* műbírálója, a szokásos heti rovatában elmondja véleményét Miroslav és Slavko Madjer verseiről.

Szerinte Slavko, aki korán elhunyt, nagyon tehetséges költő volt, Miroslav kevésbé tehetséges. Miroslav Slavko Madjer versei között meg is lehet különböztetni, melyiket írta Miroslav, melyiket Slavko. A jobbakat a megboldogult, a gyengébbeket az élő. Slavko versei egységesek, szerkezetük szilárd, kifejezése tiszta, szemléletes, költői nyelve árnyalatokban gazdag. Miroslav verseiben sok a pátosz, felesleges részlet, képei szétesőek, a szavak kombinációjával csupán olcsó hatásra vadászik.

Ezért Šoljan arra a következtetésre jut, hogy ha a Madjer név jelent valamit a horvát irodalomban, akkor azt Slavko verseinek köszönheti. Šoljan szerint Miroslav sokkal jobb szolgálatot tett volna bátyjának, s emlékének is szebben áldozott volna, ha csak az ő verseit adja ki, külön kötetben, s nem keveri össze a sajátjaival. Ma még nem lehet egészen pontosan tudni, melyik verset írta Slavko, melyiket Miroslav, de minél előbb el kell végezni a különválasztást, követeli Šoljan, aki Miroslav legújabb verseiről, melynek az *U čovjeku* című kötetben láttak napvilágot, azt mondja, hogy bennük a részletek felsorolása közhellyé laposodott, a szavak játékában nincs semmi szellemesség, a hazug pátosz pedig kétséssé teszi költői hitelét.

Arra a kérdésre, hogy Slavko vagy Miroslav-e az igazi költő, Šoljan ezt a félre nem érthető választ adja: Slavko.

JUGOSZLÁV REGÉNYEK SIKERE KÜLFÖLDÖN

A londoni Lincolns-Prager kiadó tizenkét kötetből álló sorozatot indított, melyben a mai jugoszláv regényirodalom válogatott művei jelennek meg. Tekintettel arra, hogy az angol könyvkiadás évi termésének mindössze négy százalékát képezik az idegen nyelvekről fordított művek, ez a sorozat a jugoszláv irodalom különös sikerét és az angol könyvpiacra való biztos betörését jelenti.

Eddig hat regény jelent meg a tervezett tizenkettőből. A belgrádi *Politika* c. napilap londoni tudósítójának tollából cikket közöl az eddig megjelent művek sikeréről. Ivo Andrić *Travnička hronika*-jának angol fordítása (magyar fordításban a mű a *Vihar a völgytlen* címet kapta) már elfogyott, rendkívül kedvező kritikát kapott, s nincs kizárva, hogy új kiadásban jelentetik meg. A szlovén Ciril Kosmač *Prolečni dan* c. regénye (nemsokára a Forum kiadásában magyar nyelven is megjelenik, *Szép tavaszi nap* címmel), majdnem teljesen elfogyott már. Davižo *Pesma (Költemény)* című regényének angol nyelvű fordítása már félig elkelt. A sorozatban, a már említett három regényen kívül a következők jelentek meg: Aleksandar Vučo: *Raspust (Szünidő)*, Vjekoslav Kaleb: *Divota prašine* (magyar nyelvű kiadásának címe *Áldott por*) és Fülöp Latinovics *visszatérése*, Miroslav Krleža regénye.

A *Politika* tudósítójának értesülései szerint a tisztán irodalmi érdeklődésű közönségen kívül a jugoszláv regények iránt a legnagyobb érdeklődést azok az angolok tanúsítják, akik mint turisták már jártak Jugoszláviában, de a könyvek vásárlói között nagy számban akadnak Amerikában élő jugoszláv származású polgárok is. Az Amerikába költözött jugoszlávok leszármazottjai ritkán beszélnek őseik nyelvét, de angol fordításban szívesen olvassák az őhaza irodalmát, és gyakran ajándékozzák meg ismerőseiket jugoszláv írók műveivel.

A Londonban megjelenő jugoszláv regények fontos szerepet töltenek be irodalmunk külföldi népszerűsítésében. Angol nyelven eljutnak azokba az országokba is, ahol kevéssé ismerik irodalmunkat, s felkeltik iránta az érdeklődést. Egy svéd kiadó már érdeklődött a Lincolns-Prager cég sorozata iránt, s lehetséges, hogy mind a tizenkét mű svéd nyelven is megjelenik. Egy koppenhágai és egy izraeli kiadóállalat is érdeklődik a jugoszláv regényírók művei iránt.

MENEKÜLÉSEK

Az elmúlt évtized irodalmi alkotásainak tárgya gyakran a társadalomtól való elidegenülés. Ez a témája Pierre Gascar *Le Jugitif* (Szökevény) című regényének is. Az *Arts* legutóbbi száma részletesen foglalkozik a könyvvel, és megállapítja, hogy a *Szökevény* a középkorú francia irónemzedék ismert képviselőjének leg-sikeresebb alkotása. Hogy a legtetszetősebb, az kétségtelen. Tartalma izgalmas, meséje lebilincselő.

A szökevénynek Paul a neve. A háború utolsó napjaiban megszökik egy német fogolytáborból. Kénytelen menekülni, mert szöváltás közben leütötte a tábor egyik őrét. A szökés után erdőkben, szántóföldeken kóborol, és találkozik Lena Wittgensteinnel, egy fiatal falusi leánnyal, akinek apja, egy méntelep tulajdonosa, a falu hajdani náci vezetője, megszökött a szövetséges hadsereg elől. Paul és Lena egymásba szeretnek, és a nagy összeomlás közepette

is zavartalan szerelemmel szeretik egymást. Nemsokára azonban megérkezik az amerikaiak, és a két szerelmes életébe velük együtt betörnek a hétköznapiak. Paul, a volt hadifogoly, a hódító hadsereg bizalmát élvezzi, és fokozatosan átveszi Wittgenstein helyét. A fogoly szerepét az őrével cseréli föl, ő lesz a méntelepen elhelyezett menekültek felügyelője. A menekültek között van egy Mária nevű tizenhat éves sziléziai lány is. Mindenkiel kacérkodik, és vizsályt kelt a táborban. Paul is tetszik Máriának, a volt hadifogoly azonban a tábor békéje és rendje érdekében eltávolítja. A rend valóban helyreáll, de nem hosszú időre, a menekültek föllázadnak és szerteszélednek. Ugyanakkor hazatér Lena apja, és már a két férfi első találkozása sejteti, hogy Paul meg szerelmének apja között nem lehet egyetértés. Lena lelkében változások történnek, a kivételes idők hozta kivételes szerelem múltóban van. Paul is érzi, hogy nincs már számára hely a birtokon. Él az alkalommal, és amikor mindenki azt hiszi, hogy közlekedési szerencsétlenség áldozata lett, újra megszökik. Élvezi azt a, csak képzeletben létező, teljes szabadságot, amit halálhíre nyújt számára: a társadalomtól elszakadt lény teljes szabadságát. Azután fölmerül benne a kérdés, mit is kezdjen ezzel a nagy szabadsággal. Szülei meghaltak, semmi sem vonzza Franciaországba. Hamburgtól Nürnbergig bejárja Németországot, majd Berlinbe megy, a hajdani fogolytábor volt őret keresi, majd Mária után nyomoz, akit ő úzított el a szövetséges hadsereg oltalma alól és ezzel — minden jel szerint — prostitúcióba kergetett. De egyiküket sem találja meg. Ezzel szemben lépten-nyomon szembentalálja magát az éhező, elpusztított, megszállott Németországgal, amelynek romjaiból csak bűn és szenvedély kel életre. Feketekereskedelemmel foglalkozik, kémkedésbe keveredik, a hatóságok üldözik, és Paul megint csak szökevényű lesz. Elhatározza, hogy visszatér Lenához. Éjszaka érkezik a méntelepre. Wittgenstein észreveszi, és egyetlen puskalövessel leteríti. Nem ismerte föl — így védekezett később.

GERENDATÖRÉSKOR

A *Neue Deutsche Literatur* 1957. augusztusi száma közölte Louis Fürnberg ismert keletnémet költő befejezetlen költeményciklusának tizenöt versét. Annak idején elkerülték figyelmünket Fürnberg versei, márpedig megérdemli érdeklődésünket: a jugoszláv partizánok El Shatt-i táborának életét írja le.

Ezekkel a versekkel foglalkozik Ursula Wertheim terjedelmes cikke a *Neue Deutsche Literatur* legutóbbi számában. Ursula Wertheim abból az alkalomból ír a költeményekről, hogy a berlini Dietz-Verlag kiadta Fürnberg teljes költeményciklusát. A költő harminchat verset jelentetett meg a kötetben, amely azonban még mindig nem nevezhető teljesnek, mert nem fejezhette be. Ursula Wertheim azonban hangsúlyozza, hogy így is a keletnémet költészet egyik legsikerültebb alkotása.

A kötet első versében a szerző elmondja magáról, hogy hazájából száműzve bolyongott a világban. A három következő vers a sivatagi tábor légkörét varázsolja az olvasó elé. A sátrak alatt 30000 sebesült partizán, nők és gyermekek élnek, küzdenek három teljes éven át a könyörtelen sivatagi éghajlat viszontagságai és a maguk elszigeteltsége ellen. Amint Ursula Wertheim cikke meg-

állapítja, a versek remekül hangsúlyozzák az egzotikus, ezeregy éjszakai háttér és a sátrak belsejéből hallatszó „halálkiáltások s a haldoklás hangjai” közötti ellentétet. Egyik versében, arra a kérdésre válaszolva, hogy honnan jöttek, Fűrberg leírja a partizánok sorsát, majd átadja a szót a sivatagnak, amely így fenyegeti, riasztja új lakóit:

*Megroppantalak benneteket, mint gerendatöréskor a szálkát,
és testetek hamvát szertehordja a szél.
Egyetlen, egyetlenegy hang sem kérdez majd felöletek,
és senki sem emel vádat értetek, ellenem.*

A következő vers hangja már nem ilyen reménytelen. A partizánok dacos, bátor szava csendül ki belőle, és a költő leírja, hogyan acélozzák egymás lelkét, hogyan edzik magukat munkával. A *Nem volt ceruzájuk* című vers a gyermekek tanításáról beszél. A *Sir W* című versben a gyarmatosító angolok vendégszeretetét gúnyolja; leleplezi szándékukat: elválasztani a partizánokat távoli hazájuktól és mindenütt velük lévő szabadságeszméiketől. A következő vers — *Sírni könnyű* a címe — a halál orgiáinak állít maradandó emléket, a tífusznak, skorbutnak, amelynek a tábor legkevésbé ellenálló lakói, a gyermekek között pusztítanak. A szomorú látomás ezzel véget ér, az *Énekelnek* című versben Fűrberg azonosítja magát a partizánokkal. Végül, a költeményciklus befejező hét versében, amelyeket a *Sírkert* közös cím fog össze, a költő visszafordul a halottak felé. A tábor temetőjének ellenpontozott leírása, a rabigába döntött jugoszláv népek szenvedésének és győzelmének, a partizán harcosok győzni akarásának himnusza ez a hét költemény.

Fűrberg előszót is írt a kötethez, és ebben elmondja, hogyan keletkezett a furcsa költeményciklus. A költő cseh állampolgár volt, de németül írt, és 1940-ben menekülni volt kénytelen. Hazánkban, ebben a „mesés országban” talált menedékre, és megszerette népünket. Tovább menekülve, bujdosva, 1946-ban El Shattba érkezett. Ekkor indult vissza hazájába a jugoszláv partizánok utolsó csoportja, és a tábor új lakókat kapott, új emigránsok költöztek az El Shatt-i táborba: jugoszlávok, görögök, lengyelek. Fűrbergre erőteljes hatást gyakorolt a sátoztábor kétféle népének ellentéte, és hozzáfogott a versciklus megírásához.

Költeményeit a Szezei-csatorna partján álló csapszékben írta meg. Az emigránsok megsejtették, milyen verseket ír róluk és elődeikről Fűrberg, elárasztották fenyegetésekkel, a költő megszállotságán azonban nem tudtak rést ütni. Írt, írt hat hétig, amikor számára is elérkezett az indulás pillanata. Poggyászában, szegényes motyójában már ott volt a költeményciklus, a jugoszláv népfelzabardító háború egy rendkívül érdekes emlékműve.

A TUDAT ÚTVESZTŐIBEN

Jules Romains, a *Les Hommes de bonne volonté* (Jószándékú emberek) című regényciklus írója, korának legnagyobb vonalú ábrázolója, egyik alapítója az *unanimitizmus* néven ismert költői irányzatnak, amely a kollektív életet és érzéseket énekl, ezekkel az eszmékkel ellentmondó műveket is alkotott.

Azokra a titokzatos, furcsa epizódokra gondolunk, amilyen — például — a *Les Hommes de bonne volonté* gyilkos könyvkötőjének vakondélete, vagy az a rejtély, amelynek nyomára Jerpha-

szereplője jutott az isten háta mögötti szállásokon. Az effajta esenion, a *Jeunes dans la montagne* (Fiatalok a hegyek között) egyik ményekhez csatlakozik a még mindig igen termékeny író *Un grand honnête homme* (Egy nagyon becsületes ember) című új regénye is. Az író *Mort de quelqu'un* (Valaki meghalt) című írása a maga idejében egy nem sokkal előbb eltemetett ember halálával kapcsolatos, terjedelmes körkérdés elindítója lett, az *Un grand honnête homme* viszont „halotti beszéddel” kezdődik, amely doktor Bruniaud tekintélyes párizsi ügyvéd sirja fölött hangzik el. A temetés után egy szemfüles író és egy ügyvéd összetalálkoznak, és a múlt fellebbenti fátylát: fény derül egy tekintélyes ember életére, szenvedélyeire, bűneire, társadalmi életének hátterére.

Doktor Bruniaud — húsz évvel megyünk vissza a múltba — nemrég vesztette el fiatal feleségét, és gyöngéd szeretettel győzi meg anyosát, hogy az örökösödés körüli formasságokat könnyűszerrel és gyorsan elintézi, néhány nappal később azonban az öregasszonyt bolondokházába viszik. Egy fiatal ügyvédjelölt — a doktor Bruniaud temetésén jelenlévő ügyvéd — egy vidéki rokona útján tudomást szerez a dologról, lelkiismereti kérdést csinál belőle, és mint a törvény védelmezője, ideiglenesen detektív munkára adja a fejét. Kinyomozza, hogy az elhunyt fiatalasszony anyja teljesen épelméjű, semmi baja sincsen, s veje meg annak bűntársa „jóvóltából” került az elmeegógyintézetbe. Azt is megtudja, hogy doktor Bruniaud fiatalon elhunyt feleségének járadékkötvényei és ingatlana — csodák csodája! — az ügyvéd új menyasszonyának hozományához „csatlakoznak”. Így derül ki, hogy a köztiszteletben álló „becsületes ember” valójában szélhámós, gonosztevő. A fiatal ügyvédjelölt kényszeríti doktor Bruniaud-t, hogy a vagyont visszaadja jogos tulajdonosának, és jóvátége bűnét. Az ügyre fátyolt borítanak, és húsz esztendeig, doktor Bruniaud temetéséig, nem is esik róla szó.

És éppen ez az időbeli távolság adja meg a regény meséjének igazi értékét — állapítja meg a *Nouvelles Littéraires* legutóbbi száma. Enélkül az *Un grand honnête homme* közönséges detektívregény volna, méghozzá meglehetősen ódivatú, viszont a múltba tett kirándulás lehetőséget nyújt Romaines-nek, hogy „társadalmi rejtélyt” bonyolítson belőle. Jules Romaines ezzel az írással is bebizonyította, hogy mestere a „belső realizmus”-nak, tökéletesen járatos a tudat útvesztőiben.

A KOMMUNISTA TÁRSADALOM ÉS A MŰVÉS Z

A *Delo* márciusi száma *Beszélgetés a hazai filmgyártásról* címmel kultúréletünk egyik megnyilvánulási formájának legmerészebb bírálatát közli beszélgetés formájában. Az eszmecsere a folyóirat szerkesztőségének tagjai és a fiatal beográdi filmkritikusok között folyt le.

A hazai filmek művészi színvonaláról folyt a vita, s ez a nívó — általános vélemény szerint — igencsak alacsony, mégpedig azért, mert a jugoszláv filmektől elvárják, hogy egyrészt „az élet teljességét” adják, másrészt viszont — a jövedelmezőség szent nevében és a nagyközönség állítólagos igénytelenségét kiszolgálva — a szórakoztató, könnyűfajsúlyú filmeket részesítik gyártási elsőbbségben.

A vita legérdekesbb megállapításai azokra a merev felfogásokra vonatkoznak, amelyek gátolják az alkotás szabadságát. Miután leszögezték, hogy a merev álláspontokat nem felülről jövő parancsok alakították ki, a fiatal kritikusok igen érdekes, mondhatni ékesen szóló következtetésekre jutottak, amelyeket Dejan Djurković fogalmazott meg igen kifejezően:

„Nézetem szerint a művész és a kommunista társadalom rendkívül bonyolult viszonyával állunk szemben. A tőkés társadalomban, a forradalom nevében, szembefordulhat az ember a társadalommal, producenset cserélhet, vagy egyszerűen elmegy — mondjuk — Hawai szigetére avagy Afrikában. Mi azonban, akik a magunk társadalmában élünk, nem kívánunk más lehetőséget, és nincsenek is egyéb lehetőségeink. Ha mi emigrálnánk, belezuhanánk egy számunkra már túlhaladott világ korlátozottságába. Így tehát én szükségszerűleg vagyok „konformista”, együtt kell haladnom a társadalommal, amelyben élek, mert ha a társadalom lehetetlenné teszi számomra az alkotást, halálra vagyok ítélve, anélkül, hogy megnyilatkozhatnék. Ha viszont meg akarok nyilatkozni, „konformista” leszek, nem állítom élére a dolgot, nehogy a társadalom hátat fordítson nekem. Tehát az alkotás nevében nem vállalom a társadalom elleni lázadás kockázatát.”

AZ ELÁTKOZOTT KÖLTŐ

Négy évvel ezelőtt megemlékeztek a lapok Benjamin Péret francia költő, a szürrealista mozgalom egyik megalapítójának haláláról, és megállapították, hogy — szemben kortársaival, Éluardal, Bretonnal, Desnos-szal, Tzaravall, Charral és Aragonnal, akik világhírré tettek szert — érthetetlenül népszerűtlen és úgyszólván ismeretlen maradt.

Jean-Louis Bédouin a *Mai költők* című sorozatban könyvet jelentetett meg Benjamin Péret-ről, s a könyv kiadásának kapcsán a *L'Express* legutóbbi száma fölveti a kérdést: Miért csak most, tizenöt évvel Éluard, tíz évvel Breton könyvének megjelenése és Péret halála után látott napvilágot ez a kiadvány?

„Péret szinte már közmondásos szerénysége — állapítja meg Bédouin — nem lehet magyarázata ennek a késedelemnek, hiszen

Péret rendkívül élénk társadalmi és politikai tevékenységet fejtett ki. A magyarázatot — talán — Benjamin Péret „felforgató” és „elátkozott” voltában kell keresni, ezeket a tulajdonságokat azonban nem a társadalom ruházta rá, amint Verlaine és a többi, XIX. századbeli „elátkozott” romantikus költő esetében történt, ezek a sajátosságok magától Péret-től erednek és a társadalom ellen irányulnak.”

„A költő feladata — írta Péret —, hogy, megvetve a társadalmat, iskoláit, vallását, törvényeit, háborúit, megszállásait és föl-szabadulásait, gyűjtőtáborait, anyagi és szellemi nyomorúságát, kimondja a szentséggyalázó és istenkáromló szavakat.”

Péret szüntelen lázadásban élt a hivatalos társadalommal szemben: a spanyol nemzetközi hadosztályokban a zsarnok Franco ellen harcolt, és szembeszállt a szocialista eszmények sztalinai elkorcsosításával. 1940-ben börtönbe került. Erről az eseményről így ír:

„Bezártak, mert arra a következtetésre jutottam, hogy a társadalom ellenségem, amikor — másokkal együtt — arra kényszerít, hogy életem folyamán kétszer is védelmezsem, holott semmiféle közösséget sem érzek vele.”

E tagadásokkal szemben Péret fölmagasztalja a szeretetet — erről ír a *Magasztos szerelem antológiája* című, 1956-ban megjelent művének előszavában. „A szeretetnek kell igazolnia azt a bizalmat, amelyet szüntelenül tápláltam az emberiség és törekvései iránt.”

A szeretet — furcsaság, de mégsem más, mint a lázadás tüzeiben megtisztult élet érzése: maga az élet. Péret egész életében ezt a furcsaságot kutatta, erről tanúskodik válogatott verseinek serege, amely Jean-Louis Bédouin most kiadott könyvében jelent meg.

Az 1924-ben megjelent *Immortelle maladie* (Halhatatlan betegség) és az 1957-ben kiadott *Les Cris attouffés* (Elfojtott sikolyok) között sincs folytonossági hiány, Péret ötvenéves korában éppolyan mozgékony volt, mint húszéves fejjel. Néhány nappal vagy mindössze néhány órával halála előtt írta meg *Les mains dans les poches* (Zsebredugott kézzel) című fiatalos hangú versét, hogy — állapítja meg a *L'Express* — megbosszulja a másik elátkozott költőt, Rimbaud-t, az *Une saison dans l'enfer* (Egy évad a pokolban) íróját és a tizennyolc évvel későbbi, istenes látomások és jó imádságok között haldokló Rimbaud-t.

USTINOV REGÉNYT ÍRT

Peter Ustinovról, a színészről és filmszínészről, a színműíró-ről és elbeszélőről eddig is volt tudomásunk, most azonban a *Times* irodalmi mellékletéből arról értesülünk, hogy meg kell ismerkednünk Ustinovval, a regényíróval is. A *The Loser* (A vesztes) című Ustinov-regény, a mindig érdekes hangú író nemzetközi elképzeléseihez tartalmilag és irányzata szempontjából is simuló új műve készlet bennünket erre.

Ustinov egy német katona életéről és haláláról ír, egy ember történetéről, akit már születése és nevelése is környezetének és korának jellegzetes példányává alakított. Hans Winterschild a katona neve. Egy aktív tisztnek volt a fia, és tizenharmadik évét töltötte be, amikor Hitler hatalomra került.

Kétféle méreg árad lelki világában: apja a porosz katona-ideál feltétlen engedelmségére neveli, és belecöpögteti a hősi halál vágját, az iskolában pedig a nemzeti szocializmus tolvajnyelve és szelleme mérteljezi meg. A kétféle hatás már a könyv elején fonák bonyodalmakat okoz. A kamasz Hans társaival együtt lerombolja egy zsidó cukorkakereskedését, utána azonban az iskola igazgatója előtt bűnbánóan beismeri, hogy helytelenül cselekedett, mert — tettének mozgatói nem geopolitikai okok voltak.

Ustinov a regény további folyamán is — állapítja meg a *Times Literary Supplement* — keveri a lélekelemzést a társadalmi és politikai szatírával, s ez a módszer nem válik a könyv javára. Ustinov nem elégszik meg azzal, hogy leírja, hogyan torzul egy hétköznapi ember egy zsarnoki rendszer zászlóhordozójává, meszterkélte bonyodalmakat sző, hogy tágasabb társadalmi panorámát teremtsen, és — árt a regénynek. Hansból nem lesz SS-katona, haláltáborbeli hóhér sem — amint fejlődéséből következtethetnénk

—, hanem a Wehrmachtba sorozzák. Mégis, így is ő irányítja egy olasz falu népének kiirtását. A háború befejeztével Olaszországban bujkál. Izgalmas, feszültséggel teli jelenetek követik egymást: Hans menekül üldözői elől, és bujdosását a háborús bűnösök megmentésére alakult német szervezet segíti. Ustinov itt újra a feje tetejére állítja a dolgokat: Hans egy amerikai filmvállalat felszólítására, illő tiszteletdíj ellenében, eljuttatja az olasz falu kipusztítójának szerepét. Végzetét azonban nem kerülheti el: beleszeret egy fiatal olasz lányba, és kénytelen megverekedni egy olasz katonával. Hans a gyakorlott gyilkos rutinjával veszi föl a harcot, az olasz katonát viszont az élnivágás fűti és — az élet győzedelmeskedik.

A SZABAD ÍRÓ

Otto Flake, az ismert német elbeszélő, esszéista, kultúrtörténész és fordító, most töltötte be nyolcvanadik évét, és ezekben a napokban adta ki a güterslohi Mohn-Verlag *Es wird Abend* (Esteledik) című önéletrajzi írását. A két eseményből azt a következtetést lehetne levonni, hogy az ősz író boldog, termékeny öregséget él, Flake azonban éppen említett könyvében számol be azokról a kiábrándulásokról és keserőségekről, amelyek nemrégiben jutottak osztályrészéül.

— Magatartásom sehogyan sem felelt meg a németek elképzeléseinek — mondja Flake. — Hajlamaim a román kultúrák felé vonzóttak, és mondhatnám, kozmopolitább voltam Hessenél is.

Flakenak ebből a megjegyzéséből — írja a *Welt und Wort* — az elzászi bújik elő, aki két nemzet között áll. De nem akármilyen elzászi, hanem kivételes öntudattal rendelkezik. Valóban, az *Esteledik* rávilágít Flake kitartó küzdelmére, amit egyéni önállóságáért vívott, és vív ma is, amikor pedig már nehezeze esik: öregkorában.

— Két teljes éven át kísért nyomon a balszerencse — írta öt évvel ezelőtt —, de nem vettem lábamról. Sohasem éreztem hajlamot az öngyilkosságra, sohasem riasztott vissza, hogy egy egész világgal kell szembezállnom. Két dolog fenyegetett komolyan: a nincstelenség és a munkanélküliség. Ha nincs pénzem, véget kell vetnem mindennek. Pénztáram azonban — hála a Hebel-díjnak 9400 márka aktívát mutatott, így hát 1955 végéig el voltam látva. Öt évtizeden át verekedtem magam keresztül szabadon, függetlenül, és ezt a tényt is az aktívák közé könyvelhettem el. Ha szerencsém van, a betegség is elkerül, de mivel töltsem napjaimat? Semmi örömöm sem volt az életből, semmi sem serkentett, az utazáshoz meg nem volt pénzem. A munka segített volna rajtam, de senkitől sem kaptam munkát.

Flake ezután arról beszélt, hogyan küldözgette könyveit sorra a kiadókhöz, a világ azonban már megfélemedezett hajdani nagyságáról, és mindenünnen elutasító választ kapott. A balsiker azonban nem bátortalanította el.

— Elviseltem, hogy nem vagyok már sikeres író. Ennél sokkal fontosabbnak éreztem, hogy megőrizzem függetlenségemet.

Tovább küldözgette hát könyveit és kéziratait, s mivel ezúttal sem ért el eredményt, fordítónak kínálkozott... Egy könyvkiadó vállalat rá is bízta egy francia újságíró könyvének fordítását 2000 márkáért. Flake azonban valakol a könyv közepe táján rájött, hogy az újságíró könyvének semmi, de semmi értéke nincsen,

abbahagyta hát a munkát. Évtizedekig élt szabad íróként Baden-Badenban, és a város polgármestere állandó pénzübeli támogatást ajánlott föl neki. Flake elutasította.

— Az államtól elfogadnék nyugdíjat, egy várostól nem. Hogyan járhatnék Baden-Baden utcáin, ha egyre az volna az érzésem, hogy adósa vagyok az adófizető polgároknak?

A *Welt und Wort*ban megjelent töredék az 1956. év mérlegével ér véget. Ez az esztendő már némileg kedvezőbb eredményt hozott. Flake sokszor kínálgatott könyveit elfogadták, másodszor is kiadták — egy szabad író törhetetlen kitartása meghozta gyümölcsét.

MERENGŐ NYOMOZÁS EGY ELSÜLLYEDT VILÁG UTÁN

A tavalyi Goncourt-díj kiosztása előtt sok szó esett José Cabanis *Le Bonheur du jour* című regényéről. Mint ismeretes, a bírálóbizottság többsége a volt vasgárdista Horia selejtes regényére szavazott, a közvélemény érdeklődése azonban Cabanis műve felé fordult, amelyről most részletes beszámolót közöl a *Mercure de France*.

Cabanis nem párizsi író, vidéken él, távol attól a propagandagépezettől, amely már nem egyszer a maga szája íze szerint adta meg a francia irodalom értékelését. Az író második érdekes jellemvonása az a törekvés, ami félreérthetetlenül megnyilvánul eddig megjelent hat regényében: a maga teljes egészében bemutatni egy környezetet. Ez a törekvés — a *Mercure de France* véleménye szerint — „kétségtelenül azt célozza, hogy betöltse a francia irodalomban a két háború között megszakadt nagy regénysorozatokat helyén támadt űrt”.

Cabanis már említett regényén kívül a *L'Age ingrat* (Hálátlan korszak), *L'Auberge fameuse* (Híres vendéglő), *Le fils Juliette Bonviolle* (Juliette Bonviolle fia) és a *Les mariages de raison* (Ésszerű házasságok) című írások kivétel nélkül egy XX. századbeli kisvárosban lejátszódó emberi komédiákat örökítenek meg. A színhely vidékiesen idillikus: a kárpitozott szalonokban, a plüss fotelek között szakállas, cvikkeres, posztópapucsos férfiak csoszognak, titkon verik feleségüket, vagy pedig tarka ernyős verendákon tejfehér bőrű hölgyek üldögélnek és szür-csölik a teájukat. Ez a békés, szelíd embersereglet azonban abban a pillanatban háttérbe szorul, amint Gilbert Semelagnou — Cabanis regényének tizennyolc éves hőse — kijelenti, hogy „nem szereti már gyermekkorát”, s apját hülyének, nagyapját bitagnak, nagyanyját pedig gügyének mondja. A tizennyolc éves Gilbert a kurtizán Juliette Bonviolle szeretője lesz, elhagyja az atyai házat, és ettől kezdve kizárólag egy rosszhírű utcában mutatkozik, egy nagyon is hírheft személynél lakik, az ottlévő leányok barátja és istápolója lesz, szolgálatakat tesz nekik. Így tart ez mindaddig, amíg Gilbert szülei meg nem halnak, és Gilbert — a kispolgárok megrökönyödésére — vissza nem tér a szülői házba. A regényhős életének vonala nagy kanyarokat ír le: egy sötét, kegyetlen világot érint, amelyben egymást gyűlölő házaspárok, élvezetet hajhászó politikusok, cselszövő ügyvédek, perverz templomjárók, tolvaj szolgák, gonosz vénasszonyok, remek üzleti érzékkal megáldott papok, kéjenc öregek, szegényükben az öngyilkosság felé támolygó gyermekek élnek.

Cabanis bírálói mégis azt mondják, hogy az író által megelevenített világ sorsa nem reménytelen, csak rezignált. A bűnök és ocsmányságok bilincseiből szabaduló ember önmagára talál. A regény egyik szereplője, egy hajdan gazdag kereskedő, kitartóan tanulmányozza a diplomácia történetét, egy másik regényalak, egy ezredes, bélyegeket gyűjt, az asszony meg szakadatlanul iszik. Amikor Gilber elfordul a gyűlöltnek vélt múlttól, tulajdonképpen a hálátlanságot leplezi le és a megbánást fedezi föl, ifjúkorának melankólikus tájképére vet világosságot. Ezután már nem „halott, elsüllyedt idő” a gyermekkor, hanem az újra meg újra megelevenedő múlt. Rájön, hogy „a gyermekkor után semmi sem következik”, s újra látja a régi utcákat, embereket, mozdulatokat. Merengő nyomozása egy elmerült világ nyomára vezet.

